De Levende Natuur 93 (6):170-172 (1992)

I.S. Zonneveld

Natuurontwikkeling in de Biesbosch: een reactie

De Levende Natuur van mei 1992 bevat drie artikelen over natuurontwikkeling in de Biesbosch (Mes et al.; Borm & Huygens; Boudewijn & Mes). Omdat ik het niet met alle aanbevelingen eens ben, geef ik hier enig commentaar.

Mes et al. gaan ervan uit dat het interessante van de Biesbosch en omgeving een door zoet water met wisselende waterstanden ('levend water') beheerst landschap is. Het betreft het benedenstroomse gebied van rivieren met wisselende waterstanden die zowel het gevolg zijn van rivierafvoer als van getijdenwerking. Daarvan is de tij-amplitudo recentelijk verkleind maar niet opgeheven en zal in de toekomst waarschijnlijk weer gedeeltelijk vergroot kunnen worden.

Dat laatste wordt terecht ook als ideaal gesteld. Een zo groot mogelijk oppervlak moet aan directe getijdenbeweging onderhevig zijn. Dat betekent dat aan de landbouw onttrokken polders, voorzover ze beneden gemiddeld hoog water liggen, weer aan eb en vloed blootgesteld moeten worden door de kaden door te steken.

Echter, stellen de schrijvers, hiervoor dient eerst de bron van vervuiling te zijn opgeheven. Immers, als er nog steeds aanzienlijke hoeveelheden vervuild water en slib worden aangevoerd creëert men door het doorgraven van dijken slechts vuil terrein waar nu nog onbezoedeld land aanwezig is (zie ook Boudewijn & Mes in hetzelfde nummer).

Een geheel andere strekking heeft het verhaal van Borm & Huygens. Aan hun standpunt kleven naar mijn mening grote principiële bezwaren uit het oogpunt van natuurbescherming in het algemeen en voor de Biesbosch in het bijzonder. Allereerst wordt gesteld dat natuurbescherming slechts zou gaan om het beschermen van planten en dieren. Ja, dat natuur synoniem is met 'leven'. Natuur is echter meer dan de biologische inhoud van een landschap. Naast de biosfeer is er ook de atmosfeer, de lithosfeer, de hydrosfeer en het reliëf met alle processen die daar spelen en die ieder een eigen waarde hebben.

Uiteindelijk gaat het om de integratie van dat alles: het landschap als geheel. Maar ook de optelsom of de zeldzaamheid van landvormen, gesteenten, planten of dieren, bepalen niet alleen de waarde. De schoonheid, de belevingswaarde, bepaald door (a)biotische en historische eigenheden, zijn even legale maatstaven bij de beoordeling van een gebied in het raamwerk van de natuurbescherming.

De grote laaglandrivier, oerkracht en de Biesbosch

Zo is de grote laaglandrivier, ongeacht alle biologische aspecten, een groots fenomeen. Wel heeft de rivier aan natuurlijkheid ingeboet vergeleken met vroeger, toen de rivieren grotendeels smoorden in het hafveen en slechts via zeeinbraken de dynamiek vertoonden die we nu in het benedenrivierengebied kennen. Ondanks alle gereguleer en 'genormaliseer' hebben Waal en Merwede nog iets van een niet geheel beteugelde oerkracht.

Natuurliefhebbers worden juist vaak aangetrokken tot gebied waar dat oergevoel nog wordt aangesproken. Niet alleen het hooggebergte en de oceaan voldoen daaraan, maar alles wat waarlijk groot is en boven de menselijke versnippering en verkeuteling uitsteekt.

Men ervaart die oerkracht als men uit de dodelijk keurig verkavelde rest van Nederland de bandijk van de grote rivieren overstapt en de gigant ziet, ingebed in de hem gelaten uiterwaard, onafwendbaar stromend naar de oceaan. De traagheid in beweging wordt soms afgewisseld door grote afvoeren met een dynamiek, ongunstig voor vele organismen, van voordeel voor weinige andere, maar het karakter bepalend van het laatste stukje van onze laaglandnatuur.

Tot dat grootse landschap met nog een vleugje oerkracht behoort onze Biesbosch. Vanuit het kleinste geultje kan men theoretisch zonder een sluis te passeren vrijelijk de oceaan bereiken. Die oceaan beleeft men in de beschutting van ruigte, riet of vloedbos, via de tweemaal dagelijkse schommelingen van het getij. Zelfs in het Brabantse deel, waar de amplitudo (thans) nog klein is, zijn er plaatsen waar de stille genieter die geheimzinnige ritmische beweging nog kan beleven, heel opvallend bijvoorbeeld bij de rijdende Dood (een rijden polder staat weer open voor eb en vloed), maar ook, subtieler, overal elders in de intergetijdenzone.

Vroeger temde de regelmaat van de getijdenbeweging op bepaalde niveaus de eigen dynamiek van de rivier. Op die plaatsen is na beteugeling van getijden de dynamiek toegenomen. Op andere niveaus is het omgekeerde geschied. Gebleven is echter de Biesbosch als onderdeel van een machtig natuurverschijnsel, de laaglandrivier, met een daarbij behorende selectie uit de levende have van onze streken. Het gedeeltelijk onvoorspelbare in het regime is daarbij een karakteristiek. Zo hebben we de intocht meegemaakt van de Aartsengelwortel (*Angelica archangelica*) die thans niet meer uit het landschapsbeeld is weg te denken, en verscheen enige jaren geleden voor het eerst Bosmuur (*Stellaria nemorum*) en Bosrank (*Clematis vitalba*).

Helaas voerde die rivier de laatste decennia ook extreem grote hoeveelheden vuil aan. Voor de zojuist geschetste belevingswaarde is dat vuil niet van veel belang. Het is niet zichtbaar en beïn-

De Levende Natuur 93 (6):170-172 (1992)

Getijdebeweging is kenmerkend voor een laaglandrivier.

vloedt de geur nauwelijks, ook vroeger hadden het slib en het water al een karakteristieke geur en smaak. De hogere planten deert het kennelijk niet. Voor sommige diersoorten is echter bewezen dat het schadelijk is.

Ja, er ligt een smet op ons meest grootse landschap.

Moord uit smetvrees

Die smet nu verduistert het oog van Borm & Huygens. Zij geven in overweging waar mogelijk alle contact met de levensader, de rivier, te verbreken. Hiervoor is maar één term: landschapsoecologische moord.

Meer dan een halve eeuw actie voeren, vaak bittere strijd met vele hoogte- en dieptepunten, vóór alles om de Biesbosch open te houden, juist deel te laten blijven van het grootse laaglandrivierengebied, met levend water en getijden, teniet doen vanwege slechts één facet, de chemische besmetting van het slib?

Kom nou!

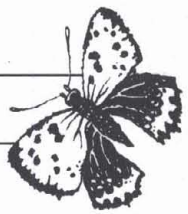
Uiteraard is het 'lijk' niet helemaal dood. In een afgesloten plas met min of meer voedselrijk water, waar je die ook laat ontstaan, ontwikkelen zich allerlei water- en oevervegetaties met de bijbehorende dierenwereld. Maar voor zoiets algemeens dat je overal kunt maken, offer je toch niet zoiets unieks als de Biesbosch op, gevoed door de nog bestaande oerdynamiek van West-Europa's grootste rivieren, met zijn historie en specifieke landschapsvormen: het meest karakteristieke Nationale Park van de Lage Landen?

Wat staat ons dan te doen?

Het is duidelijk dat de grote massa vuil in de diepere delen van de geulen eerst verwijderd moet worden. We kunnen dat niet naar de Waddenzee laten stromen. Daarna heeft een Haringvliet-scenario, waarbij de huidige gereduceerde hoogwaterstand slechts in geringe mate

De Levende Natuur 93 (6):170-172 (1992)

De Levende Natuur 1992 nummer 6

wordt verhoogd en de laagwaterstand aanzienlijk wordt verlaagd, duidelijk mijn voorkeur. Men kan verwachten dat aan zo'n verandering de huidige planten- en dierenwereld zich zonder onverantwoorde schokken kan aanpassen.

(*S. maritimus*) is dus niet het gevolg van dat vuil, maar van het gebrek aan getijdendynamiek. De bron van ellende ligt in dit geval niet bovenstrooms, maar beneden bij de Haringvlietsluizen. Hier en daar verraadt opslag van deze soorten op de overwegend te smalle en te weinig dy-

orde. Aanvallen gaat nimmer zonder risico. Wij kunnen niet meer wachten op de schoonmakers. Die hebben maar voort te maken. We zullen ze met onze acties alleen maar opjagen. De aalscholvers en kuifeenden willen weer dikkere eierschalen kunnen maken, de vissen en